

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával. Projekt azonosító:
EFOP-3.4.3-16-2016-00014

PRAGMATIZMUS

Dr. habil. Krémer Sándor

VII. TÉMA (OL-24): SHU STERMAN SZÓMAESZTÉTIKÁJA

- 1.) Miért „szómaesztétika” (SZE)?
- 2.) A SZE gyökerei?
- 3.) Az SZE és fő részei, gondolatai

a.) Miért „szómaesztétika” (SZE)?

Miért a „szómaesztétika” nevet kapta ez a naturalista művészetfilozófia?

- Egyrészt testünk „az eszközök eszköze” („tool of tools” – H. D. Thoreau: *Walden*).
- Másrészt, ha már ilyen centrális helye van a testnek, akkor ez csak az élő, eleven test lehet! (Magyarul nem teszünk világos különbséget az élő, eleven és a holt test között. De például a német nyelvben ez a különbségtétel egyértelmű: „der Leib” és „der Körper.” A „Leib” az élő, eleven test, míg a „Körper” a holt, a fizikai értelemben vett test.)

A „soma” is ez élő, eleven testet jelentette egy idő után a görög nyelvben, és Shusterman ezt olvasztotta össze az „aesthetics” kifejezéssel: „somaesthetics”.

Dewey naturalista művészetfilozófiájának továbbfejlesztése ez, amit – tudatosan, szándékosan - ő nevezett először „pragmatista esztétikának”.

b.)

Az SZE gyökerei?

- „Egyrészt a **pragmatista esztétika (Dewey)** terén végzett munkálkodásomból keletkezett,
- másrészt **azon ókori görög filozófia eszméinek a tanulmányozásából, mely a filozófia gyakorlását inkább megtestesült életformának tartja**, mint egyszerűen a szövegek olvasásában és írásában kimerülő, pusztán teoretikus egyetemi elfoglaltságnak. Sohasem szabad elfelejtenünk, hogy Szókratész nem könyvek és tanulmányok írásával alkotta meg filozófiáját (hiszen egynek sem volt szerzője), hanem példaszzerű életmódjával és halálával, miközben a jó élethez vezető iránymutató bölcsességet kereste.
- **A filozófia mint megtestesült életforma eszméje az ázsiai gondolkodásban is kitüntetett jelentőséggel bír.** A szómaesztétika pedig különösen fontos ösztönzéseket kapott azon gazdag ázsiai tradíciótól, amely a szomatikus diszciplínákat a jobb egészségre és harmóniára törekvésen túl a filozófiai és szellemi felvilágosodás érdekében is csatasorba állítja. – Itt **Konfuciuszt kell kiemelnem a megtestesülés (embodiment) és az öröm hangsúlyozása, valamint amiatt, hogy aláhúzza a művészet jelentőségét azon önművelés erkölcsi céljai vonatkozásában, amelyben az én művelését és az ént (self) mindenkor lényegében a másokhoz való viszonyai révén társadalmilag létrehozottnak, és nem nárcisztikusan autonóm lénynek tartotta.**” (Shusterman SZE kötet, 2014, 8-9, és interjú)

c.) Az SZE meghatározása, fő részei és gondolatai:

Shusterman szómaesztétikája tehát Dewey naturalista művészetfilozófiájának továbbfejlesztése, amit ő nevez először „pragmatista esztétikának”!

Shusterman szómaesztétikája:

„kritikai és melioratív tanulmányozása a tapasztalatnak és a test használatának, mely az érzéki-esztétikai elsajátítás (aiszthészisz) helye, illetve mint kreatív önformálás. A szómaesztétika, a szomatikus gondoskodást strukturáló vagy azt javító tudományok és tudás formáinak vizsgálatával átfogja a társadalom szomatikus értékeinek és viselkedésének kritikai tanulmányozását.” (TTB 182-183.)

- a szóma ALANYI és TÁRGYI pozícióban
- a „kreatív önformálás KÜLSŐ és BELSŐ is (utóbbi a pszichoszomatikus összefüggések miatt: öröm, izgatottság, stressz, depresszió, MA-MA példa)
- Shustermannál tudatos társadalmi hatás gyakorlása: demokratikus meliorizmus

Ez a **szómaesztétika egy pragmatista meliorizmus**, amelynek fő részei:

- a.) analitikus szómaesztétika (elmélet)
- b.) pragmatikus szómaesztétika (módszer)
- c.) praktikus szómaesztétika (gyakorlat)

Ad a.) Az **analitikus szómaesztétikához** tartozó egyik alapvető elméleti kérdés a SZE DISZCIPLINÁRIS HELYE:

„Amikor először felmerült bennem a szómaesztétika eszméje, úgy gondoltam, hogy a filozófiai esztétika egyik része lesz, de rosszul gondoltam. A szómaesztétika interdiszciplináris területté vált, mivel **a test – mint eszközeink eszköze és tapasztalásunk központi helyszíne** – döntő kapcsolatban áll mindazokkal a diszciplínákkal, amelyek az emberi gyarapodással foglalkoznak: nemcsak a **művészettel**, hanem a **politikával, a neveléssel, valamint a történelmi és társadalmi tudományokkal** éppúgy, ahogy az **egészségügyi tudományokkal** és még a **technológiával is.**” (Shusterman interjú, 2014)

A SZÓMAESZTÉTIKA időközben (1992-2017) nemzetközi filozófiai mozgalommá vált, és interdiszciplináris jellegének következtében nem csupán az esztétikához tartozik, hanem egy új módon értelmezett FILOZÓFIÁVÁ lett.

A szómaesztétika a következő két eszméből született:

- Minthogy **a test döntő jelentőségű mind a művészet teremtésében, mind elsajátításában**, az esztétikához való pragmatista hozzáállás (amely meliorista hozzáállást is jelent) meg kell hogy kísérelje a test észlelési és végrehajtási kapacitásának javítását, hogy ily módon javíthassa esztétika tapasztalatunkat.

- Sőt mi több, **mivel a pragmatista esztétika, ahogy én értem, központi szerepet játszik az élet erkölcsi művészetében, és mivel a test az a szükségszerű médium, amely által élünk**, mindebből az következik, hogy az élethez való pragmatista, meliorista hozzáállásnak erőteljesen dolgoznia kell életünk kulcsfontosságú eszközeinek vagy médiumának művelésén, azaz szómánkon.

Ez a két filozófiai érv, amelyek eredetileg inspirálták a szómaesztétika eszméjét, továbbra is inspirálják azt, és egyúttal alakítják azon nem filozófusok hozzáállását, akik e területen dolgoznak. Úgy vélem ugyanis, hogy a filozófiai gondolkodás nem korlátozódik a filozófiából PhD-t szerzett hivatásos filozófusok tevékenységére. Ez a gondolat a szómaesztétika és a filozófia közötti viszony újabb sajátosságához vezet. Ha olyan tágan fogjuk fel a FILOZÓFIÁT mint az élet erkölcsi művészetét, melyet az a kritikai vizsgálódás irányít, amely mind az egyén, mind a társadalom tekintetében az esztétikailag kielégítőbb életforma elősegítését célozza, akkor mindazok a különböző diszciplínák és tudásformák, melyek hozzájárulnak az élet e művészetéhez (akkor is, ha kitüntetten vagy hivatásszerűen nem filozófiai jellegűek) összefoglalhatók a bölcsesség keresésének ama átfogó filozófiai projektjében, amely azt kutatja, hogyan élhetünk jobb életet. A filozófia normál diszciplináris kötődésein kívüli formákban manifesztálódó szómaesztétikai kutatások bizonyosan hozzájárulhatnak ezen átfogó filozófiai projekthez.” (Shusterman interjú, 2014)

Az analitikus szómaesztétikához tartozó másik alapvető kérdés **Shusterman és Dewey művészetfilozófiájának különbsége:**

”Négy vagy öt pontban tudom összefoglalni a kettőnk pragmatista esztétikája között fennálló különbségeket, de előtte meg kell jegyezmem, hogy **Dewey sohasem nevezte esztétikáját „pragmatista esztétikának,” és valójában kifejezetten elutasította egy pragmatista esztétika eszméjét.**”

Tudatosan figyelmen kívül hagytam e terminusra vonatkozó elutasítását, és saját megközelitésem elnevezésévé tettem....,,

(Shusterman interjú, 2014; Shusterman: „The Invention of Pragmatist Aesthetics”)

E terminológiai különbségen túlmenően,

- először is **bírálok az egység Dewey-féle egyoldalú hangsúlyozását**, melyet az esztétikai tapasztalat lényeges és szükségszerű értékének tartott. **Vele ellentétben azt hiszem, hogy esztétikai értéke lehet a tapasztalatban a töredékességnek és a törésnek is.** Ez az egyik oka, amiért a **rap zenét** esztétikai kutatásom kulcsfontosságú példájává tettem. Dewey művészi ízlése meglehetősen konzervatív volt. Egyáltalán nem

értékelte a kubizmust és más avantgárd művészeti irányzatot, amikor az *Art as Experience* című könyvét írta az 1930-as években.

- Másodszer, **a művészetet tapasztalatként definiálva Dewey egyfajta naturalista esszencializmusnak udvarol, miközben nem méri fel eléggé azoknak a társadalmi intézményeknek a jelentőségét, amelyek lehetővé teszik és alakítják e tapasztalatot.** A művészet nem pusztán tapasztalati, hanem társadalmi ügy. Nem tudjuk igazolni egy művészi alkotás értékét, ha csupán arra hivatkozunk, hogy kellemes tapasztalattal jár. A művészet kritikai nyelvének társadalmilag kialakított eszközeit is használnunk kell, még akkor is, ha ezt esetleg csak informális módon, a művészi alkotásokkal kapcsolatos alkalmi beszélgetések során tesszük.

- Harmadszor, **erőteljesebben hangsúlyozom az öröm, az élvezet szerepét,** mint Dewey.

- Negyedszer, **esztétikai elméleteimet különös művészi alkotások (legyen ez akár a rap, akár a country zene vagy T. S. Eliot költészete) kiterjedt interpretációinak keretében fejtem ki,** míg Dewey nem művelte a gyakorlati műbírálókat e formáját. Dewey írt néhány mondatot a populáris művészet eszméjének támogatásaként, de sohasem fogalmazott meg egyetlen részletes érvet sem mellette, és sohasem nyújtotta a populáris művészet bármely különös művének részletes elemzését értékének bemutatása érdekében.

- Végül, **az utóbbi években személyesen is részt veszek bizonyos művészi praxisban (alkalmi performansz művészként), amellyel megvalósítom a pragmatista esztétika azon eszméjét, hogy gyakorlatilag is legyünk jelen a művészet birodalmában.** A szómaesztétika esetében ez a gyakorlati dimenzió különösen fontos. **Gyakorlati, szómaesztétikai műhelyszemináriumokat vezetek, és ily módon is közvetítem ezen esztétika teljes eszköztárát és jelentését.** Dewey esztétikája megmarad az elmélet és a diskurzus keretei között, míg az **én szómaesztétikám nemcsak a szavak rendezését, hanem a testek mozgását is magában foglalja.** Mindazonáltal, Dewey méltató szavai az **Alexander-technikát** illetően (melyből ő éveken keresztül leckéket vett) ténylegesen bátorították azon döntésemet, hogy **Feldenkrais-módszer professzionális testterapeutája** legyek, hogy ily módon a szómaesztétika megértését és tanítását még teljesebb egységben valósíthassam meg.” (Shusterman interjú, 2014)

Analitikus szómaesztétikájából, befejezésül, Shusterman művészetfelfogását emelem ki:

- A korábbi **„becsomagoló” definíciók** a művészet egészét le akarták fedni, be akarták csomagolni. Tehát nem csupán a múlt és a jelen, de a jövő műalkotásait is. **Ez lehetetlen Shusterman szerint.**

- **„Art as Dramatization”** c. írásában Shusterman inkább a művészet két erőteljes sajátosságát emeli ki:

* **a művészet dramatizál** (a keret: kontextus, és igazabb világ),

* valamint **transzformatív, azaz átalakító jellegű.**

Neopragmatizmusában Shusterman tehát visszatér a tapasztalatcentrikus szemlélethez!

Szómaesztétika: Shusterman felfogása szerint a SZÓMA (az élő, eleven test) központi szerepet játszik

- mind a művészi alkotások létrehozásában,

- mind a művészi alkotások befogadásában (a műalkotás HATÁSA = TAPASZTALÁS, és a tapasztalásban MÁR MEGÉRTÉS VAN!!!)

- De szómaesztétikája foglalkozik az élet minden területével, hiszen SZÓMÁNK az „eszközök eszköze” („tool of tools”), és ezért előadásokat, workshopokat tart ipari formatervezőknek éppúgy, mint mozgásterapeutáknak és táncosoknak, stb.

- **Szerinte a szómaesztétika: pragmatista meliorizmus!** Ezért az esztétikai tapasztalatot az élet szerves részének tekinti (szó sem lehet valóság->művészet szembeállításáról!), és ott kell javítani egyéni és társadalmi életünket a szómaesztétika segítségével (is), ahol csak lehet!

<https://somaesthetics.aau.dk/index.php/JOS> - The Journal of Somaesthetics

<http://www.fau.edu/artsandletters/humanitieschair/interviews/interview-zeit/> - SOMAESTHETICS

További olvasmányok:

- Richard Shusterman: *Pragmatista esztétika*. Pozsony: Kalligram, 2003.
- Richard Shusterman: *A gondolkodó test*. (Fordította Antoni Rita, Bodóné Hofecker Zsuzsa, Konkoly Ágnes, Krémer Sándor, Pavlovski Róbert, MÁS?). Szeged: JATEPRESS, 2016.
- *Szómaesztétika és az élet művészete. Válogatás Richard Shusterman írásaiból*. (Hungarian. Szerkesztő és fordító: Krémer Sándor), Szeged: JATEPRESS, 2014.

Ellenőrző kérdések:

1. Mi az szómaesztétika lényege?
2. Milyen gondolatrendszerek a szómaesztétika gyökerei?